

Crkva — nositeljica tradicije u postmodernoj

Andelko DOMAZET

Sažetak

Polazeći od temeljnih odrednica postmodernističkog društva, tekst nastoji pokazati na koji je način moguće tradiciju Crkve ponovno učiniti pristupačnom i vjerodostojnom. Tradicionalistički, fundamentalistički i integralistički pokušaji 'povratka tradiciji' pružaju male izgleda Crkvi da njezina tradicija ponovno zadobije izvornu životnost.

U drugom dijelu članka, u svrhu aktualizacije, povezuje se sadržaj kršćanske tradicije s pitanjem vrednota (sloboda), problemom jezika (osobno svjedočenje) te shvaćanjem vremena ('kairos').

Završni dio teksta upućuje na zaključak kako živa tradicija u sebi spaja vjernost (kontinuitet) i novost (inovaciju). Svaka prilagodba tradicije proizlazi iz dubokog razumijevanja vlastite tradicije i stvarnog osvješćivanja problema modernog života.

Ključne riječi: Crkva, postmoderna, tradicija, autoritet, novost, sloboda, svjedočenje, vrijeme.

Uvod

Crkva se oslanja na pouzdanu tradiciju. Tradicija je, unatoč svemu, uspjela od početka sačuvati i prenijeti srž kršćanske poruke spasenja. Zbog toga je vjernost vlastitoj tradiciji neophodna.¹

Međutim, mnogi elementi tradicije Crkve kada se susretnu s postmodernom nisu više shvatljivi niti prihvatljivi; tradicija se pretvorila u nerazumljivi jezik. Učiteljstvo Crkve koje predstavlja simbol odgovornosti za tradiciju, nailazi na otpor u svom naučavanju. Hijerarhijski jezik odbija ljude.

Kako skinuti naslage da bi se pojavio život? Na koji način oblikovati jezik vjere koji će srušiti barijere i nekomunikativnost između tradicije Crkve i društva postmoderne? Kako aktualizirati vrednote sadržane u tradiciji Crkve? Jesu li Crkva

1 Što je zapravo tradicija u Crkvi? Kad ovu riječ upotrebljavamo u množini (tradicije), ona podrazumijeva sveukupni život Crkve: crkvene obrede, običaje, pobožnosti; jednom riječju sveukupnu praksu i život Crkve. Kad se upotrebljava u jednini i piše velikim slovom, onda se Tradicija poistovjećuje s kršćanskom objavom. Tradicija je objava koja se predaje, prenosi i tako živi. Posredništvom apostola i Crkve tradicija je došla do današnjih naraštaja kršćana.

i njezina tradicija za sva vremena vezani za prošlost ili su prije svega upućeni na budućnost?

Spomenutoj problematici pokušat ćemo se približiti polazeći od pojma 'postmoderna'. Kritika 'duha vremena' nije cilj ovoga razmišljanja. Pojam 'postmoderna' upotrebljavamo kao kategoriju refleksije, kao izazov Crkvi i njezinoj tradiciji, kao zahtjev za ozbiljnim teološkim promišljanjem. »Trebalo, dakle, upoznati i shvatiti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj.« (GS 4)

U prvom dijelu rada iznijet ćemo temeljne odrednice postmodernog društva i ukazati na neke pogrešne načine 'povratka tradiciji'.

U drugom dijelu pokazat ćemo na koji je način moguće, unutar postmodernog ozračja, tradiciju Crkve ponovno učiniti pristupačnom i vjerodostojnom.

1. *Crkva između tradicije i postmoderne*

Crkva kao institucija dospjela je u krizu u suvremenoj civilizaciji. Zato bi bilo pogrešno promatrati krizu Crkve i njezine tradicije odvojeno od društvenog konteksta u kojem živi. Crkva je uklopljena u sveobuhvatne društvene promjene posljednjih desetljeća za koje imamo na raspolaganju pojam 'postmoderna'.

Razdoblje moderne označava onaj društveni tijek koji počinje s prosvjetiteljstvom u filozofiji, građanskom revolucijom u politici i liberalizmom u gospodarstvu, a završava osjećajem neograničenog povjerenja u tehnološki napredak. To je razdoblje završilo prije par desetljeća kada je započelo novo razdoblje — postmoderne ili postmoderniteta.² Postmoderna se iskazuje kao kriza glavnih mitova moderne: razuma, znanosti, napretka i demokracije.³

Analiza postmodernističkog društva nije suvišna ni u teologiji. Ona nas vodi u srž teološke refleksije i crkvene prakse. Zadaća je praktične teologije da se suoči s opasnostima, mogućnostima i izazovima koje društvo postmoderne u sebi skriva za Crkvu i njezinu tradiciju.

Zato ćemo ponajprije pobliže odrediti neke značajke postmodernog osjećaja života.

1.1. *Obrisi postmoderne*

Koje su bitne oznake postmoderne? Izdvajamo tri bitne označnice postmodernističkog društva koje držimo važne za našu temu: prevlast individualizma (pluralizma), nepovjerenje prema 'velikim pripovijestima' i traženje vlastitog identiteta.

2 Usp. LYOTARD, J. -F., *La condizione postmoderna*, Milano: Feltrinelli, 1985. Pojam 'postmoderna' u mnogo čemu je nejasan, dvoznačan i neodređen pojam. On je izazvao mnoge teorijske rasprave u koje nećemo ulaziti. Nas više zanimaju društveni i kulturni sadržaji što se ispod njega skrivaju.

3 Usp. JUKIĆ, J., *Lica i maske svetoga. Oglеди iz društvene religijologije*, Zagreb: KS, 1997., 312–324.

1.1.1. *Prevlast individualizma*

Pojam individualizma nalazi se u temeljima suvremene civilizacije. On određuje životni osjećaj i način življenja današnjih ljudi. Individualizam se prvotno javlja kao zahtjev za jednakošću među ljudima ili kao traženje neovisnosti osoba.

Ovaj proces individualizacije ubrzala je, sa svoje strane, reformacija koja je isticala neposrednost pojedinca pred Bogom, ali i nastanak velikih gradova u kojima je pojedinac izložen anonimnosti međuljudskih odnosa.

»Individualizam postmoderne stavio je u prvi plan — poslije izbornih osobnih prava — duševna raspoloženja: užitak, prijatnost i bezbrižnost. (...) Razonoda je iznad dužnosti, a sloboda iznad solidarnosti. (...) Tako je subjektivizacija osobe dostigla svoj vrhunac.«⁴

To je dovelo do slabljenja autoriteta tradicije jer nijedan naslijeđeni običaj ili neka religiozna tradicija ne pružaju više trajno usmjerenje. Sve ono što je donekad spadalo u zadaću i ulogu tradicije i institucija, sada se delegira, odnosno premješta na pojedinca. Time je pojedinac izložen velikom pritisku jer se mora sam snalaziti i birati u različitim životnim situacijama. Više ne postoje unaprijed zadani okviri niti uhodani obrasci ponašanja.

Važno je, međutim, uočiti da je moderni individualizam ukorijenjen u objektivnim društvenim okolnostima i razvoju. To znači da individualizam nije samo pitanje odabira, već plod društvenog pritiska. Današnji čovjek je 'osuđen na individualizam'.⁵ Zbog toga je od male koristi poziv koji se nerijetko čuje u crkvenim krugovima da se napusti svaki individualizam.

1.1.2. *Nepovjerenje prema 'velikim pripovijestima'*

Izraz 'meta-pripovijesti' nalazimo u kratkom spisu Jean-Francois Lyotarda: *La condition post-moderne*. Ovaj spis postao je predmetom filozofskih rasprava.

Što podrazumijeva Lyotard pod 'meta-pripovijestima'? Tu spadaju sve one teorije-sustavi koje bi htjele valjano i sveobuhvatno protumačiti svijet polazeći upravo od tih teorija-sustava i koje pokušavaju obvezati takvim jedinstvenim tumačenjem ljudsko djelovanje.

Lyotard u tom smislu spominje 'meta-pripovijesti' prosvjetiteljstva o emancipaciji čovjeka, 'velike teorije' filozofije idealizma, 'velike priče' marksizma ili tehnno-znanstvenog kapitalizma, itd. Sva ta 'meta-pripovijedanja' izgubila su u postmodernističkom društvu svoju vjerodostojnost.

Ukratko, postmoderna jednostavno znači da se ovim velikim teorijama-sustavima više ne vjeruje. To se egzistencijalno i psihološki doživljava kao raspad dojučerašnjih sigurnosti.

4 Isto, 321. »Naličje individualizma — nastavlja J. Jukić — jest pluralizam postmoderne. Ako je, naime, svaki čovjek posve neovisan i slobodan u mišljenju i djelovanju, onda je ostvarenje te neovisnosti i slobode svakog od njih jedino moguće u pluralizmu.«

5 Usp. GRÖZINGER, A., *Die Kirche — ist sie noch zu retten? Anstiftungen für das Christentum in postmoderner Gesellschaft*, Gütersloh: Kaiser, 1998., 16–23.

Gubitak povjerenja u 'velike ideje' koje su posljednja dva stoljeća obilježile evropsku kulturu pogađa i Crkvu jer i 'kršćanstvo' pripada 'velikim pripovijestima'. Crkva i teologija nalaze se pred zadaćom kako prihvatiti postmoderni govor o svršetku 'meta-pripovijesti' i kako prilagoditi vlastiti nastup činjenici prevladavajućeg nepovjerenja prema 'velikim pripovijestima'.

1.1.3. Traženje samoidentiteta

Porast vrijednosti osobne slobode ogleda se iznad svega u privatizaciji ljudskih odluka i u traženju vlastitog identiteta. Današnji čovjek nalazi se svakodnevno pod pritiskom da sam mora odabirati, donositi životno važne odluke, uvijek iznova oblikovati vlastiti život.

Američki sociolog P. L. Berger opisao je ovaj proces sljedećim riječima: »Moderna za život čovjeka znači golemi korak od usuda prema slobodnoj odluci. No, može se reći, kako se kod odluka koje treba donijeti u mnogim slučajevima radi o trivijalnim odlukama i kako porast slobode ima svoju cijenu. Gledano u cjelini, ipak vrijedi da pojedinac u uvjetima modernog pluralizma ne samo da može nego i mora birati. Budući da je sve manje onog što je samorazumljivo, pojedinac više ne može posezati za čvrsto ustaljenim načinima ponašanja i mišljenja, nego se, htijući—ne htijući, mora odlučiti za jednu, a time i protiv druge mogućnosti. (...) Njegov život postaje projekt — točnije serija projekata — podjednako kao i njegov svjetonazor i njegov identitet«⁶

Dok dopušta da 'stare tradicije' propadaju, današnji čovjek uslijed pritiska pronalaženja samoidentiteta istodobno ima potrebu za 'novim tradicijama', budući da su religiozne tradicije nositeljice smisla i značenja usred općeg nereda i kaosa. Da se ne bi 'raspršio', on mora imati 'čvrste oslonce' te posjedovati sposobnost integracije.

Nakon što smo iznijeli osnovne značajke postmodernog načina razmišljanja i osjećanja života, nameće se pitanje: na koji način Crkva nositeljica tradicije treba odgovoriti na izazov postmodernističkog društva?

1.2. Povratak tradiciji?

Prije odgovora na postavljeno pitanje, osvrnut ćemo se na neka teološka stajališta u Crkvi koja doživljavaju društvo postmoderne prvenstveno kao *gubitak*,⁷ pa stoga traže beskompromisni i jednoznačni 'povratak tradiciji'.

Možemo nabrojiti 'tri modela' povratka kršćanskoj tradiciji što ih nudi tzv. tradicionalistička struja u Crkvi. To su: tradicionalizam, fundamentalizam i integralizam.

6 BERGER, P., *Auf der Suche nach Sinn. Glauben in einer Zeit der Leichtgläubigkeit*, Frankfurt, 1994., 95.

1.2.1 Tradicionalizam

Za početak bi trebalo jasno razlučiti tradiciju od tradicionalizma. Jer, dok je tradicija prije svega društvena i povijesna činjenica, dotle je tradicionalizam najčešće svjetonazor i ideologija suprotna svjetonazoru i ideologiji progresizma.

Pojam 'tradicionalizam' označuje načelno držanje kojim se daje prednost onom što je 'tradicionalno' pred onim što je 'moderno', a svako udaljivanje promatra se kao izdaja.

U teologiji se danas pod pojmom tradicionalizma misli na sasvim određeni pristup tradiciji, naime na obranu ukočenog mehanizma tradicije, često s fundamentalističkom pozadinom, a u suprotnosti s povijesnim shvaćanjem tradicije.⁸

Prema shvaćanju nekih teologa takvo jednostrano razumijevanje tradicije nalazi se u samom središtu Crkve. Otuda se u novijim crkvenim dokumentima traži vjernička poslušnost 'volje i razuma' i tamo gdje se ne radi o nepogrešivim očitovanjima Učiteljstva.

Neupitno je da poslušnost Učiteljstvu bitno pripada katoličkom shvaćanju Crkve. No, ona pretpostavlja temeljno povjerenje u autoritet Učiteljstva i u njegova očitovanja. Nije stoga moguće zaobići potrebu pristanka na temelju vlastitog uvida u naučavanja Učiteljstva, pogotovu tamo gdje ostaju opravdane sumnje u neka očitovanja i nakon temeljnog ispitivanja.⁹

Ako se, međutim, traži 'prihvaćanje iz poslušnosti' umjesto na temelju uvida, autoritet tradicije je u dvostrukom pogledu ugrožen: najprije, zato što ne postiže više svoj osnovni cilj — da bude posredovanje obećanja i zahtjeva Božjih za *spas* ljudi jer, samo ispravno shvaćena tradicija može aktualizirati važnost spasenjskih događaja u prošlosti za sadašnjost; i drugo, da se tradicija posve zatvori novim vidima i tumačenjima. Tradicija bi bila tako jedino 'slovo' a ne i 'duh', 'ono što bijaše' i što je 'oduvijek vrijedilo'.

Takvo jednostrano čuvanje sadržaja tradicije nije više stvaralački proces i događanje predaje.

1.2.2 Fundamentalizam

U krajnje netolerantnom obliku pojavljuje se 'povratak tradiciji' u fundamentalističkim krugovima i spisima. Stoga ćemo iznijeti neke bitne oznake 'fundamentalističkog mentaliteta'.

Svim fundamentalističkim usmjerenjima, kako unutar kršćanstva tako i izvan njega, zajedničko je korjenito *nijekanje* modernog doba koje je započelo s prosvjetiteljstvom, kao i njegovih posljedica: sekularizacije, pluralizma, slobode vjere, povijesno–kritičke egzegeze svetopisamskih tekstova itd.

7 Za neke teologe postmoderna znači prije svega gubitak optimističkih perspektiva djelovanja, raspad globalnih društvenih nacrta, nestanak obvezatnosti, kriza tradicije i velikih institucija itd.

8 Usp. BREUNING, W., 'Traditionalismus', u: BEINERT, W. (Hrsg.), *Lexikon der katholischen Dogmatik*, Freiburg, 1991., 517.

9 Usp. BEINERT, W., *Amt–Tradition–Gehorsam: Spannungsfelder kirchlichen Lebens*, Regensburg: F. Pustet, 1998., 88–121.

Fundamentalizam ne želi izložiti 'temelje vjere' racionalnom raspravljanju jer ne vjeruje da ljudski razum, prosvijetljen vjerom, može u sučeljavanju različitih mišljenja na jedan dijaloški način 'obraniti vjeru' i uvjerljivo ponuditi »obrazložene nade koja je u nama« (usp. 1 Pt 3, 15). Fundamentalizam ne vjeruje ni u kakvo plodonosno posredovanje između vjere i moderne kulture.

Umjesto toga povlači oštre crte razgraničenja, podiže zidove prema neistomišljenicima, gradi jednu u sebi zatvorenu, dogmatsku sliku vjere i svijeta.

»Što je dakle fundamentalizam? Može ga se opisati kao protukretanje u odnosu na moderne izazove za zrelošću i slobodom pojedinca, a koje se sastoji u bijegu u zatvorenost i sigurnost životnih oblika koji počivaju na samoizgrađenim apsolutnim temeljima.«¹⁰

Fundamentalistički pristup određenim pitanjima iz svakodnevnog života (kao što su npr. moral, politika, znanost i sl.) moguće je prepoznati i po tome što zahtijeva bezuvjetnu poslušnost ne vodeći dovoljno računa o tzv. redu ili 'hijerarhiji' istina (usp. UR 11), odnosno po tome što se ne osvrće na unutarnju teološku povezanost različitih vjerskih izjava, na hermenutske uvide u povijesni kontekst vjere, na znanstveno utemeljene spoznaje u različitim životnim područjima itd.

Ovom oštrom ideološkom razgraničenju s modernim razvojem u Crkvi i društvu odgovara sociološko odvajanje po grupama koje čine jedan u sebi zatvoreni i nepristupačan svijet.

1.2.3. *Integralizam*

Uz gore opisane tendencije, valja nam spomenuti i treću težnju unutar Crkve — integralizam.

Pod tim se može razumjeti svako grupiranje i pokreti koji pokušavaju utjecati na strukturu Crkve i društva na način da njihovi članovi, udruženja i 'simpatizeri' zauzmu važna mjesta u gospodarstvu, politici, školstvu, nadasve u mass–medijima — kako bi se potom katolička vjera mogla širiti u svojoj 'tradicionalističkoj verziji' te 'integralno' oblikovati sva crkvena i društvena područja.

Nema dvojbe da ostaje posvema opravdano u navještaju vjere koristiti sva ona ljudska sredstva i mogućnosti koja su na raspolaganju, uz uvjet da se sve to događa na stvarno duhovan, Evanđelju sukladan način. Tamo, međutim, gdje se to pokušava postići preko organizacije koja se bori za moć u smislu društvenog nametanja određenih 'duhovnih ciljeva' koji se olako poistovjećuju s ciljevima Božjim, vjerskim ili crkvenim, na djelu je polagano, ali suptilno i neprimjetno udaljavanje od nasljedovanja povijesnog lika Isusa iz Nazareta.

O tome jasno progovara Hans Urs von Balthasar: »Moć u rečenom smislu počinje tek tamo gdje neka grupa (bila ona slobodna ili crkveno organizirana) postavi program da prečacem, preko svjetovnih položaja moći, proizvede navodno kršćanska djelovanja. To je, gledano svjetovno, sasvim normalni račun (ne vlada li on nad svakom politikom i gospodarstvom?), ali gledano kršćanski, pljuska u lice bla-

10 BEINERT, W., »Katholischer Fundamentalismus?«, u: BEINERT, W. (Hrsg), *Lexikon der katholischen Dogmatik*, Freiburg, 1991., 58.

ženstvima iz Govora na gori. Moć kao put kojim se postavlja križ bio je naširoko kolonizatorski put (ili nam se je vratiti na Karla Velikog i njegove starozavjetne uzore?) čija užasna politika do danas nosi svoje plodove, pa učinila naknadna misionarenja ne znam koliko dobra. (...) Sveti utemeljitelji redova kao Franjo i Ignacije nisu nikada vrbovali za sebe, nego za Kraljevstvo Božje u koje se ulazi nasljedujući Krista«. ¹¹

Tradicionalistički, fundamentalistički i integralistički odgovori¹² na izazove postmodernističkog društva te 'demoniziranje protivnika' pruža uistinu male izglede Crkvi da njezina tradicija ponovno zadobije izvornu životnost i vjerodostojnost.

Ako se, dakle, Crkva kao institucija uvjetovana tradicijom jednostrano poistovjeti s gore spomenutim shvaćanjima 'povratka tradiciji', njezini su izgledi u društvu postmoderne neznatni.

Obnavljanje kršćanske tradicije bez napora inkulturacije vodi neizbježno u izoliranost. Time Crkva izdaje svoje temeljno poslanje, potvrđeno i na II. vaticanском saboru, da naviješta vjeru na dijaloški i univerzalno razumljiv način. Preostaje stoga drugi put: prihvaćanje i teološka *integracija* postmoderne.

2. Autoritet tradicije i nužnost inovacije

Odnos prema tradiciji je proturječan. S jedne strane osporava se autoritet i vrijednost tradicije zbog nepovjerenja prema 'velikim pripovijestima', a s druge strane raste uvjerenje da je tradicija neophodna za pojedince i društvo jer društvo postmoderne neprestano 'troši' tradicije. To znači da je kriza tradicije ujedno prilika i mogućnost njezinog novog oblikovanja.

Iako je svijet tradicije okrenut prema natrag i sastoji se poglavito od sjećanja i obnavljanja pamćenja prošlosti, ipak je tradicija uvijek i u službi potreba *sadašnjosti*. U tom smislu, pojedinac treba doživjeti Crkvu kao konkretno *mjesto* biblijske predaje i kršćanskog iskustva vjere, a ne isključivo kao službenu nositeljicu i predstavnicu svoje tradicije.

Da bi Crkva uopće mogla odgovoriti na te potrebe današnjih ljudi, pretpostavlja se da je u njoj na djelu *dinamičan* pojam tradicije koji u sebi uključuje nužnost inovacije (novosti).

Čovjek je 'biće tradicije' i po tome se razlikuje od drugih živih bića. Čovjek može sabrati i prenositi budućim naraštajima raznolika iskustva, uvide i otkrića koja su se pokazala korisnim za ljudsko preživljavanje i život na zemlji.

11 BALTHASAR, H. U., »Integralismus«, u: *Diakonia* 19 (1988.), 221–229., ovdje: 223.

12 Privlačnost gore opisanih stavova leži, između ostalog, u pogrešnom i olakom prilagodavanju Crkve duhu moderne kulture. U vremenima opće nesigurnosti i dezorijentiranosti, crkveni pokreti nadahnuti gore opisanim stavovima žele svjesno stajati iza tradicionalnih kršćanskih vrednota i osvjedočenja. Crkva u cjelini pozvana je da preko takvih pokreta odlučnije unese ono specifično kršćansko u modernu kulturu. No, potrebu kršćanske radikalnosti i odlučnosti u vjeri ne treba prepuštiti samo nekolicini rubnih grupa, već postaviti u samo središte Crkve. Usp. KEHL, M., *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg: Echter, 1992., 198.

No tradicija je u sebi i dvoznačna stvarnost. Ona može izložiti čovječanstvo velikoj opasnosti ukoliko u sebi sadrži autoritativne i nehumane elemente. Prema tradiciji zato treba biti kritičan kao što je i Isus bio (usp. Mk 7, 6–23; Mt 15, 3–20).¹³

Tradicija može »izokrenuti« istinu i potisnuti autoritet riječi Božje. Tradicija može promicati iskrivljenu vjeru (usp. Iz 1, 10–23; 29, 13) ili, kako to Isus naziva, licemjerje (razliku između onoga što je na ustima i onoga što je u srcu). Tako tradicija pridonosi duhovnoj *sljepoći*. No najveća opasnost tradicije sastoji se u tome što se ona može opirati novom, onom što može dolaziti od Duha Božjega.

Umjesto često analizirane krize prenošenja kršćanske vjere budućim naraštajima, valja uočiti krizu koja je mnogo dublja i teža: krizu inovacije. Riječ je o samoprouzročenoj krizi i nesposobnosti Crkve da kreativno odgovori na novonastale prilike.¹⁴ Vjernost se tradiciji ne može poistovjetiti s krutim čuvanjem njezinih povijesnih oblika izražavanja. *Odgovornost* se Crkve za tradiciju ne iscrpljuje u pukom pokazivanju kako je kršćanska vjera utemeljena u tradiciji.

Neophodno je uočiti *funkcionalnu* promjenu tradicije u postmodernističkom društvu. Svrha se i uloga tradicije ne vidi više prvenstveno u očuvanju i učvršćenju postojećeg reda i poretka. Ona je u službi novosti, obnove, otkrivanja novih izazova. Zato je potrebno analizirati unutarnju dinamiku između tradicije i inovacije. Ove dvije riječi — tradicija i inovacija — nisu u suprotnosti.

Svaki 'lom u tradiciji' ne znači ujedno 'prekid s tradicijom'.¹⁵ O tome imamo dovoljno naznaka u povijesti religija. Polazeći od istraživanja Mircee Eliadea koji je otkrio u strukturi svakog religioznog iskustva tzv. »dijalektiku hijerofanije«, R. Schaeffler s pravom zaključuje da se svaka inovacija i samokritika religije utemeljuje upravo u dijalektičkoj strukturi religijskog fenomena. Inovacija i samokritika religije sastavni su dio svake religiozne tradicije i njezin unutrašnji moment.¹⁶

Budući da su inovacija i samokritika utemeljene u samoj dijalektici Objave, religiozna tradicija treba biti otvorena za uvijek nove, inovacijske dolaske Boga u

13 Veliki dio antipatija prema Isusu ima svoje ishodište u njegovom raskidu sa 'starim tradicijama' što se doživljavalo kao stavljanje u pitanje identitet židovske vjere.

14 Usp. HÖHN, H., *Gegen-Mythen. Religionsproduktive Tendenzen der Gegenwart*, (Questiones disputatae 154.), Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1994., 139–145.

15 Usp. WIEDENHOFER, S., *Traditionsbrüche — Traditionsabbruch? Zur Identität des Glaubens*, u: BRÜCK, M. — WERBICK, J. (Hrsg.), *Traditionsabbruch — Ende des Christentums?*, 55–76.

U sučeljavanju s reformacijom i kasnije s modernizmom, katolička teologija pokušala je apologetski istaknuti kontinuitet kao glavni argument u prilog istine Katoličke crkve. U tom smislu oblikovano je neoskolastičko shvaćanje identiteta vjere na temelju načela koja je Vinko Lerinški formilirao. Takvo shvaćanje dopušta točno određeni način ispravnog razvoja i promjene tradicije dok se svaki lom s tradicijom, iz te perspektive promatra kao odlom, prekid. Takvo neoskolastičko shvaćanje identiteta vjere kao i samog pojma tradicije otežava susret između tradicije i postmoderne koju obilježavaju kategorije kao što su: sloboda, povijesnost, kulturni pluralizam itd.

16 Pokazuje se neophodnim *kritička* heremeneutika (tumačenje) svake hijerofanije da bi se izbjegla trostruka opasnost religiozne predaje: idolatrija, ikonoklazam i religiozno utemeljeni skepticizam (deizam). Usp. SCHAEFFLER, R., »Innovation und Selbstkritik der Religion als innere Momente ihrer Überlieferung«, u: KLUXEN, W. (Hrsg.), *Tradition und Innovation*, Hamburg, 1988., 471–487.

povijesti. To je razlog zašto u Bibliji, osim kategorije *traditio*, nalazimo jednako vrijednu teološku kategoriju: *novum*.¹⁷

Inovacija i samokritika jesu, dakle, nužne posljedice *vjernosti* sadržaju religiozne objave. Vjernost tradiciji zapravo znači uvijek novo otkrivanje i potvrđivanje volje Božje. Odatle proizlazi da poslušnost autoritetu tradicije jest u svojoj srži najprije poslušnost Duhu. »Tko ima uho, nek poslušaj što Duh govori crkvama!« (usp. Otkr 2, 7. 11. 17).

Zato tradiciju nije moguće sniziti na puko prenošenje 'vjerskih rečenica' niti je događaj predaje moguće suziti na čin poslušnosti. Kršćanska poslušnost posjeduje temeljnu *dijalošku* strukturu.¹⁸ Poslušnost je čin volje i nije rezultat prisile bilo kakvih okolnosti. Poslušnost je zapravo kristalizacija slobode. Onaj tko nije slobodan, ne može biti poslušan. Između ova dva koncepta — poslušnosti i slobode — ne postoji kontradikcija, već komplementarnost i nadopunjavanje.

2.1. Izazov tradicije

Već se općenito pokazalo da se tradicija ne smije razumjeti samo negativno, kao tumačenje koje iskrivljuje ili otuđuje smisao koje nas povijesno opterećuje i tradicija od koje se po mogućnosti trebamo osloboditi. Naprotiv, tradicija ima primarno pozitivno značenje. Ona nije nikada mehanički čin predavanja nečega. Tradicija jest inovativna. Dinamika aktualizacije tradicije uvijek znači čišćenje, razvijanje i transformiranje tradicije.

Na bit predaje spada njezino napredovanje na temelju razmatranja i proučavanja onih koji vjeruju, na temelju u srcu doživljena razumijevanja duhovnih stvari (duhovnog iskustva), i na temelju navješćivanja učiteljstva Crkve, a sve se to događa uz prisutnost Duha Svetoga (usp. DV 8).

Otuda proizlazi središnja zadaća Crkve: tradiciju na novi način protumačiti i prevesti u svijet razumijevanja čovjeka današnjice, kako bi se sadržaje tradicije odriješilo od pojmovnog svijeta prošlosti koji je postao nerazumljiv. Tradiciju se mora, s jedne strane rasvijetliti u povratnom odnosu na njezin povijesni izvor, a s druge strane s horizonta razumijevanja i vjerovanja sadašnjosti.

Svjesni te zadaće želimo ukazati na neke moguće načine aktualizacije sadržaja kršćanske tradicije unutar postmodernističkog društva.

U tu svrhu, najprije ćemo povezati tradiciju Crkve s pitanjem vrednota jer je kršćanska tradicija uvijek u službi vrednota, nadasve vrednote nad vrednotama: ljudske slobode; slijedi zatim pokušaj traženja odgovora na problem jezika i (ne-)komunikativnosti kršćanske tradicije: tradicija najснаžnije progovara kroz osobno svjedočenje; konačno, analiza odnosa između tradicije i vremena treba potvrditi da je kršćanska ponuda spasenja 'kairos' već sada, u sadašnjem životu.

17 Usp. BEINERT, W., *Amt-Tradition-Gehorsam. Spannungsfelder kirchlichen Lebens. Hören, was der Geist den Gemeinden sagt*, Regensburg: F. Pustet, 1988., 57–87., ovdje: 68–71.

18 Usp. *Isto*, 112 sl.

2.1.1. Tradicija i vrednote: sloboda

Ideja slobode odigrala je odlučujuću ulogu u povijesti ljudskog duha. Analiza društva postmoderne potvrdila je prevlast individualizma i pluralizma. Iz toga proizlazi zadaća crkvene tradicije da teološki integrira moderni individualizam.

Crkva i teologija trebaju pozitivno vrednovati proces subjektivizacije i isticanja osobne slobode. Moderni individualizam nužna je pretpostavka vjere. Bez poštivanja ljudske slobode (odabira) nije moguć čin vjere odnosno obraćenje pojedinca. Za naše suvremenike pluralizam u Crkvi stoga ne predstavlja nedostatak, već bogatstvo koje valja iskoristiti.

U svijesti modernog čovjeka, međutim, Crkva se dovoljno ne doživljava kao prostor slobode u kojem pojedinac može sebe naći. Ako Katolička crkva bitni element kršćanske vjere — 'slobodu' — svjesno stavi u središte svoga navještaja i djelovanja, ako Crkva postane 'prostor slobode'¹⁹, 'institucionalizirana sloboda', tada ona u današnjoj društvenoj situaciji ima budućnost.

Crkva bi kao prostor slobode svjedočila da se jedinstvo cjeline može očuvati upravo kroz pluralizam. »Ako osobno kršćanstvo ne donese ploda, još će manje to učiniti sakralni populizam bez unutrašnjeg vjerskog poticaja. (...) Otuda potreba da naše kršćanstvo individualiziramo do unutrašnje odgovornosti pojedinca, a ne do izvanjske čvrstoće crkvenog kolektiviteta.«²⁰

Dok u društvenom području proces individualizacije i diferencijacije dovodi do stvaranja međusobno odvojenih supkultura, Crkva se treba usprotiviti takvom 'trendu' na način da u njoj dođe do izražaja zajedništvo u vjeri. Upravo u tome stoji temeljna svrha tradicije: osposobiti za život u zajednici i posredovati osjećaj pripadnosti.

Na taj se način ispravno shvaća odnos između poslušnosti i slobode u Crkvi te se izbjegavaju (bolna) međusobna suprotstavljanja.

2.1.2. Tradicija i jezik: svjedočenje

Moderna kultura cijeni tradiciju, ali nema namjere živjeti prema njoj. Drevni su običaji zgodni za institucije, obrede i praznike, ali se sadržaj i poruka te iste tradicije ne žele svjesno usvojiti za svagdašnji život.

19 Usp. ERBACHER, J., *Freiheitsraum Kirche. Eine Provokation*, Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1999. Izričaj — Crkva, prostor slobode — nosi sljedeće označnice: duhovnost, otvorenost i sloboda, dijalog i sudionitvo, jedinstvo u različitosti, univerzalnost, itd. Time Crkva uzima središnji pojam moderne kulture i shvaćanja života, te mu suprotstavlja kršćansku varijantu, tj. nudi 'alternativni' kršćanski koncept slobode.

O kršćanskom shvaćanju slobode: usp. GRESHAKE G., *Geschenkte Freiheit. Einführung in die Gnadenlehre*, Freiburg 1977.; PESCH, O. H., *Frei sein aus Gnade. Theologische Anthropologie*, Freiburg 1983.; PRÖPPER, T., »Freiheit«, u: EICHER, P. (Hrsg.), *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*, Bd. 2., München, 1991., 66–95.; RAHNER, K., *Theologie der Freiheit*, u: *Schriften zur Theologie*, Bd 4., Einsiedeln 1965., 215–237.

20 JUKIĆ, J., »Kršćani između tradicije i modernog svijeta«, u: *Koncil u Hrvatskoj. Zbornik radova Teološkog simpozija*, Split, 1996., 124–136., ovdje: 134.

U vremenu inflacije riječi, u vremenu kada slušanje drugog sve teže pada, u vremenu kada jezik Crkve i Učiteljstva odbija ljude jer je 'propisan' i 'autoritativan', najrječitiji jezik postaje govor osobnog svjedočenja.²¹

Poznato je, naime, da Evanđelja nisu obavijesti o Isusu nego događaj Isusa, svjedočanstva vjere. Prvi učenici žive tradiciju koju predaju. Zato je osobno svjedočenje moćnije od racionalnog diskursa. Ono postaje 'kairos', evokacija, izazov. Stoga je 'personalistički model kršćanstva' najbliži istinskoj sudbini i pozivu kršćana u svijetu.

Ovdje leži ključ budućnosti Crkve i njezine tradicije. Crkva treba pružiti 'lijepo svjedočanstvo' pred svijetom. To znači da zalaganje Crkve u svijetu treba biti transparentno i prepoznatljivo po nesebičnom djelovanju. Na taj način kršćanska tradicija 'provocira' i postaje pristupačna čovjeku našega vremena.

U prvi plan tako stupa životni primjer vjere kao 'stil komuniciranja' Crkve sa svijetom. Osobno svjedočenje kršćana govori ili šuti o njihovoj tradiciji. Ako kršćani odbacuju i ne žive vlastitu tradiciju, kako tražiti od ljudi današnjeg vremena prihvaćanje kršćanske tradicije? Tek u osobnom svjedočenju dolazi do punog izražaja poziv na 'novu evangelizaciju' o kojoj piše Ivan Pavao II.

Proces reaktualizacije vlastite tradicije ne događa se samo 'putem enciklika', već osobnim svjedočenjem vrijednosti vlastite tradicije. Nova evangelizacija ne može se pretvoriti u neprestano optuživanje moderne kulture niti poprimiti oblik agresivnog misionarenja. Nova evangelizacija je življeno svjedočenje i društvena zauzetost u svakodnevnicima.

U tom smislu nameće se pitanje: Je li Crkva 'Isusovu stvar' svjedoči ili pak propagira?²² Kršćanski navještaj čista je suprotnost retorici stranačkih govora. Kršćanska propovijed nije udvostručavanje političkog govora u crkvenom prostoru.

Ljudi današnjeg vremena očekuju od Crkve da bude tumač biblijsko-kršćanske tradicije u točno određenom životno-povijesnom kontekstu. Crkva je kao nositeljica tradicije pozvana na život u kontinuitetu s vlastitom tradicijom.

2.1.3. Tradicija i vrijeme: 'kairos'

Ako su novi vijek i moderna značili 'prekid sa starim' (gubitak prošlosti, iskorijenjenost iz tradicije), tada se postmoderna iskazuje kao relativiziranje i 'gubitak budućnosti'.

Drugim riječima, *sadašnjost* postaje jedino životno vrijeme. Prevlad sadašnjosti iskazuje se osobito u shvaćanju vremena. Sve je podređeno jednom jedinom cilju: imati *danas* lijep i ugodan život, ispunjen raznolikim doživljajima. 'Carpe diem' (iskoristi dan) — ova rečenica najbolje izražava promjenu u svijesti modernih

21 O svjedočenju u kršćanskom smislu usp: JOSSUA, J. -P., 'Zeugnis', u: *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*, Bd. IV, München, 1985., 332–342.; KASPER, W., »Verkündigung als Provokation«, in: Id., *Glaube und Geschichte*, Mainz, 1970.; RAHNER, K., »Theologische Bemerkungen zum Begriff 'Zeugnis'«, u: Id., *Schriften zur Theologie*, Bd. X, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1972., 164–180.

22 H. de Lubac razmišljajući o svjedočenju napisao: »Ništa nije tako različito apostolatu od *propagande*«. Usp. Id., *Paradossi e nuovi paradossi* (L'uomo davanti a Dio), *Opera omnia*, vol. 4., 9.

ljudi s obzirom na shvaćanje vremena. 'Carpe diem' u svijesti naših suvremenika znači: uberi lijepe plodove dana, uživaj trenutak, sadašnjost, i ne brini se previše za budućnost. Takva 'filozofija života' prisutna je osobito među mladim ljudima.

'Evolucionističko vrijeme' u sebi je 'prazno', proždiruće vrijeme. Ono proizvodi 'diktaturu sadašnjosti': žurbu, paniku, preopterećenost i napetost u svakodnevnom životu. Današnji čovjek u doslovnom smislu 'nema vremena', jer ništa se ne smije propustiti. Nerijetko, u kasnijoj dobi života spoznaja da se trčalo za nedostižnim ciljevima uzrokuje osjećaj iscrpljenosti i razočaranosti.

Naočigled 'prevlasti sadašnjosti' u svijesti današnjeg čovjeka, oblik i sadržaj crkvenog navještaja treba usmjeriti prema tom osjećanju suvremenog čovjeka. Tradicija Crkve u tom pogledu ima na raspolaganju shvaćanje vremena kao *kairos*: važnost sadašnjeg trenutka, vrijeme koje trebamo ispuniti, vrijeme kao put prema punini.

No 'kairos' znači i mnogo više: doživljaj nečega što se mene sada i ovdje *bezuvjetno* tiče. A to je, tako bi barem trebalo biti, pitanje osobnog *spasenja*.

Kada je riječ o pitanju spasenja, opaža se, međutim, 'nezainteresiranost za spasenje'. Za mnoge je navještaj i obećanje kršćanskog spasenja postalo nevjerodostojno. Razlog tome leži u činjenici da se u svijesti modernog čovjeka izgubila osnovne razlika između onoga čemu se nadamo od Boga i onoga što sami od sebe očekujemo (*soteriološka diferencija*).²³ Ako ne postoji više ništa što samo Bog može dati, tada Bog postaje suvišan; spasenje se marginalizira i 'odlaže' za onostranost, nakon smrti.

Poimanje spasenja u kršćanskoj tradiciji tiče se, međutim, uvijek sadašnjeg života i svijeta. Ono bitno uključuje 'vjernost zemlji' (F. Nietzsche). Kršćanski navještaj spasenja treba govoriti o tome da je Kristov spas ispunjenje najdubljih čovjekovih čežnji i da potisnuta čežnja za spasenjem traži uvijek (nesvjesno) svoje ovozemne nadomjestke.

Nadalje, kršćanski navještaj usmjeren na sadašnjost govori o odgovornosti za povjerenje vrijeme. Vrijeme je ograničeno. Samo onaj tko je svjestan te činjenice, može ozbiljno shvatiti sadašnji trenutak i svoje djelovanje. Vlastitim odabirom pojedinac svaki put isključuje nepovratno određene mogućnosti. To jača svijest odgovornosti i važnost odluke, budi pozornost za 'novo' te oslobađa život od lakoumne 'ležernosti'. 'Pravi trenutak' u kojem nam je pružena prilika da odgovorimo, odvažimo se i djelujemo, može proći nepovratno i zauvijek.

Konačno, kršćanski navještaj usmjeren na sadašnjost trebao bi osloboditi današnjeg čovjeka od 'usredotočenosti na sadašnjost'. Nerijetko isključiva i pretjerana usredotočenost na uskoću sadašnjosti priječi čovjeka da usmjeri svoj pogled prema Božjim obećanjima.

To nije bijeg od stvarnosti u idilu božanskih obećanja, nego život iz vjere koja se ne da razočarati 'faktičnim'; življenje iz vjere koja je čvrsto uvjerenjena u ono čemu se nada (usp. Hebr 12, 1). Bog budućnosti koji je već u nama postao sadašnjost, oslobađa nas pritiska da sve moramo učiniti svojim silama.

23 Usp. WERBICK, J., *Vom Wagnis des Christseins. Wie glaubwürdig ist der Glaube?*, München: Kösel, 1995., 124–149.

Gdje se kršćanski navještaj doživljava kao 'kairos', budi se spontano zanimanje za kršćansku tradiciju.

Zaključak

Živa tradicija u sebi spaja kontinuitet i inovaciju (novost). Iz tog razloga, proces predaje nikada nije pošteđen sukoba jer je potrebno zauzeti kritički stav prema tradiciji i razlučiti ono što je u njoj vrijedno od onoga što je nevrjedno.

Tradicija nije nikad kruta, u sebi zatvorena veličina. »Nju se može razumijevajući prisvojiti samo ako ju se stalno prekoračuje, ako se u povratnom zahvatu u povijesni izvor pita o tome što se jednom dogodilo i mislilo. Ipak, upravo ovo moguće je samo u svjetlu tradicije koja nam je predana i tvori jedno predrazumijevanje.«²⁴

Svaka prilagodba tradicije mora stoga proizaći iz vrlo dubokog razumijevanja da bi se izbjegla izdaja čistoće tradicije. Ako je dubina razumijevanja tradicije pomiješana sa stvarnim osvješćivanjem problema modernog života, prilagođavanje koje će se pojaviti samo će ojačati, uvećati i obogatiti tradiciju, odajući čak dublje slojeve njezinih učenja i tvoreći ih učinkovitijim u izlaženju na kraj sa teškoćama našega vremena.

Budući da je Crkva nositeljica svete i spasonosne (a ne samo ljudske) tradicije koja je sama daljnje djelovanje objave Boga u povijesti, živa tradicija, odnosno kreativna dinamička anamneza pretpostavlja otvorenost za ono »što Duh govori crkvama« (Otk 2, 7) te osobno posvojenje, odnosno obraćenje u načinu razmišljanja i djelovanja.

24 CORETH, E., »Hermeneutika i teologija«, u: PAVIĆ, Ž. (ur.), *Filozofijska hermeneutika XX. stoljeća u Njemačkoj*, Zagreb: Hrvatski studiji, 1998., 295.

THE CHURCH — THE CARRIER OF TRADITION IN THE POST-MODERN

Andelko DOMAZET

Summary

Starting from the basic determinants of post-modern society, the text attempts to show in what way it is possible to make the tradition of the Church more acceptable and credible. Traditional, fundamentalist, and integrating attempts of 'returning to tradition' offers small prospect for the Church for its tradition to once again gain its original livelihood.

In the second section of the article — with the purpose of making the issue more current — links are drawn between the contents of Christian tradition and the question of values (freedom), the problem of language (personal testimony) and comprehending the times ('kairos').

The conclusion of the text points out that live tradition in itself links loyalty (continuity) and novelty (innovation). Any adaptations of tradition results from deep understanding of one's own tradition and true awareness of the problems of modern life.

Key words: Church, post-modern, tradition, authority, novelty, freedom, testimony, times.